

TERUG NAAR DE DONDERBERG

Voor Ankie

Petra Stienen

TERUG NAAR DE DONDERBERG

Portret van
een wereldwijk

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Dit boek is mede mogelijk gemaakt door het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten, www.fondsbjp.nl

© 2015 Petra Stienen

© 2015 Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Rita Jager

Correctie Hanneke Toeset

Ontwerp omslag Paul Pollmann

Ontwerp binnenwerk Yulia Knol

Omslagfoto Peter Wijnands

NUR 686,740

ISBN 978 90 468 1763 6

www.nieuwamsterdam.nl/stienen

INHOUD

Woord vooraf 7

- 1 De wijde wereld in 15
- 2 De andere kant van de Donderberg 43
- 3 Katholieken en moslims 68
- 4 Tweekalig 92
- 5 Nieuwkomers en oudgedienden 114
- 6 Liefde voor Limburg 152
- 7 Ons kent ons 186
- 8 Een nieuw begin 210

Dankwoord 229

Bronnen 232

WOORD VOORAF

In 2012 ben ik de hoofdpersoon in het programma *Het mooiste meisje van de klas*. In de uitzending neem ik de kijkers mee terug naar mijn jeugd. Het is mijn reis vanuit de Roermondse wijk de Donderberg de wijde wereld in. Naar Egypte, als mensenrechtendiplomaat, en weer terug naar Nederland. Bijna tweeënhalf miljoen mensen zien het programma. Ik krijg ontelbaar veel reacties, maar één mail springt eruit. Een Tweede Kamerlid dat ik ken stuurt een mail door van een jonge Nederlands-Marokkaanse vrouw: 'Ik zag haar wel vaker op tv en had geen beeld van haar. Ik dacht zo een kakmadam (sjiekerdepief) die vast vroeger verwend is opgegroeid en de kans kreeg een giga carrière te krijgen. Zo ik had me vergist.' De rest van de mail is te persoonlijk om hier te citeren, maar het komt erop neer dat deze jonge vrouw zich door het zien van mijn verhaal realiseert dat zij haar eigen leven kan vormgeven. Zoals ik dat ook heb gedaan. En dat achtergrond, cultuur of religie, de rol van vaders of moeders, nooit een excuus zijn om niet je eigen koers uit te zetten. Vanuit onze eigen kracht, waar nodig met hulp van mensen om ons heen.

KNIPOOG VAN DE KOSMOS

Na mijn jarenlange verblijf als studente, reisleidster en diplomaat in de Arabische wereld heb ik een grote voorliefde gekregen voor Arabische spreekwoorden. Eén gezegde is mijn lijfspreuk

geworden: soms is toeval beter dan duizend afspraken. Sommige mensen noemen dit het idee van synchroniciteit, zeg maar: betekenisvol toeval; de knipoog van de kosmos die je alert maakt omdat de dingen die samenkomen laten zien dat er iets bijzonders aan de hand is in je leven.

Dat is in elk geval gebeurd in mijn relatie tot de Donderberg, de wijk van mijn jeugd. In 2008 schrijf ik naast mijn werk op de Noord-Amerika-afdeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken mijn eerste boek, *Dromen van een Arabische lente*. Op die afdeling ben ik verantwoordelijk voor het aannemen van stagiaires. In die periode ontvang ik een sollicitatiebrief van de jonge studente amerikanistiek Lieke Go, met een cv dat verrassend veel overeenkomsten laat zien met dat van mij: opgegroeid in Roermond, bisschoppelijk college Schöndeln, weekendbaantje in verpleegtehuis Sint-Camillus. Ik kan niet anders dan denken: die Lieke Go moeten we uitnodigen. Tijdens het sollicitatiegesprek lijkt ze mijn tegenpool te zijn. Klein, tenger en schuchter als het gaat om het durven bespreken van haar ambities. Ze blijkt veel vrienden op de Donderberg te hebben en al snel blijkt dat ook zij de droom heeft ver weg te geraken van Roermond. Een internationale baan staat hoog op haar verlanglijst. Al is het met een omweg omdat Lieke na de stage eerst een tijd als trainee bij de gemeente Roermond gaat werken. Op Facebook zie ik dat ze een jaar lang rondreist door de Verenigde Staten. Inmiddels heeft ze een baan in San Diego, haar droom is uitgekomen.

Er werkt in die tijd op onze afdeling een andere jonge stagiair met een Limburgse achtergrond, Jean-Paul Horsch. Regelmatig heb ik met Jean-Paul en Lieke een kort gesprek over de Donderberg vroeger en nu. Over het belang van het Limburgse dialect voor onze identiteit, over het gevoel van achterstand ten opzichte van de Randstad. Collega's plagen ons als we met z'n drieën bij elkaar zitten. 'De Limburgse maffia is weer lekker bezig,' zeggen ze dan.

Vanaf die tijd komt de Donderberg steeds vaker terug in mijn leven. Ik zoek het helemaal niet op, het komt gewoon naar me toe. Tijdens de promotie van mijn boeken *Dromen van een Arabische lente* (2008) en *Het andere Arabische geluid* (2012) krijg ik veel vragen over mijn achtergrond en afkomst. Vooral twee vragen vallen daarbij op. De ene is: hoe komt een Limburgs meisje uit een arbeidersgezin aan zo'n fascinatie voor de Arabische wereld? En de andere: hoe was het voor iemand met een katholieke achtergrond in de islamitische wereld? Deze vragen dwingen me om dieper na te denken over mijn achtergrond. Al snel kom ik erachter dat ik de dingen waar ik als meisje in Limburg grote moeite mee had juist fascinerend vond in Egypte en Syrië. Soms was het op een bizarre manier zelfs een feest van herkenning om te zien hoe daar religie, vriendjespolitiek, groepsdruk en verstikkende gastvrijheid van de familie me zo aan de verhalen van vroeger in Midden-Limburg deden denken. Vooral ook omdat ik de andere kant leerde kennen, want een moreel kompas, een goed netwerk en een hechte familie kunnen ook veel waarde en warmte brengen in iemands leven.

Ik ben niet enige die de Donderberg interessant vindt. Marcel van Dam gebruikt in 2009 zijn boek *Niemandslaan* als basis voor de documentaire *De Onrendabelen*, die hij maakt met de Limburgse regisseur Hans Heijnen. In de documentaire figureren enkele mensen uit Roermond en de Donderberg. Ik herken veel in Van Dams verhaal over de mensen die de maatschappij meer kosten dan opleveren. Toch heb ik moeite met de indruk die wordt gewekt en ik vraag me af of de mensen die in beeld komen wel een afspiegeling van de wijk zijn. Wat eruit naar voren komt is dat mensen op de Donderberg zijn achtergesteld en slachtoffers zijn zonder hoop of mogelijkheid iets van hun leven en de wijk te maken. Dat kan toch niet alles zijn? Er moet toch ook een ander verhaal te vertellen zijn? Het verhaal van mensen die ondanks alle tegenslagen wél iets met hun leven hebben gedaan?

In 2009 haalt de Donderberg regelmatig de pers als er gedoe is

met jongeren en de overlast die ze zouden veroorzaken. *De Telegraaf* noemt Roermond een tweede Gouda omdat daar in de wijk Oosterwelle eerder dat jaar ophef was over rellen met jongeren van Marokkaanse afkomst. En Wilders stelt Kamervragen over ‘Marokkaanse straatterroristen in Roermond’.

Tijdens de lezingen die ik in die tijd over mijn ervaringen in de Arabische wereld geef, constateer ik bij veel mensen een groeiende belangstelling voor wat de komst van migranten en moslims voor ons land betekent. Ze zijn nieuwsgierig naar het ‘andere verhaal’ en naar de verhalen die de media zelden publiceren: over gewone mensen in Egypte en Syrië en over de overeenkomsten tussen de verhalen van mijn moeder en haar tantes in Limburg en die van vriendinnen van Marokkaanse, Turkse, Egyptische of Irakese afkomst. Die ‘andere verhalen’ hoor ik ook in Midden-Limburg, bij mensen die oorspronkelijk van buiten de provincie komen en inmiddels volledig meedraaien in de Limburgse samenleving.

De toenemende polarisatie tussen bevolkingsgroepen, de opkomst van de pvv in Nederland en de grote verkiezingswinsten van deze partij in Limburg – Geert Wilders is geboren en getogen in Venlo – komen in interviews en bij lezingen altijd uitgebreid aan de orde. Ik word steeds vaker aangesproken op mijn Limburgse afkomst, soms bijna alsof ik me ervoor moet verantwoorden. Vaak gaat dit gepaard met een besmuikt geginnik uit het publiek of bij mijn gesprekspartners, gevolgd door: ‘Goh, je kunt helemaal niet horen dat je uit Limburg komt.’ Of: ‘Ja, maar jij bent anders.’ Opvallend genoeg krijgen veel van mijn vrienden met een niet-westerse achtergrond dezelfde opmerkingen te horen als zij over hun afkomst spreken.

Als iemand me bij het verschijnen van *Dromen van een Arabische lente* voorspeld zou hebben dat ik een boek over de wijk van mijn jeugd zou schrijven dan zou ik dat waarschijnlijk hebben weggelachen. In die tijd zag ik mezelf nog als iemand met de blik naar

buiten, naar de wereld. Ik zag toen nog niet dat die wereld inmiddels in onze wijken woont. Ik realiseerde me te weinig dat vraagstukken over identiteit, migratie en participatie, die hoog op de agenda van het buitenlandbeleid staan, ook in veel van onze wijken spelen. Inmiddels ben ik daar wel van doordrongen en dat heeft ook mijn visie op buitenlands beleid beïnvloed. Dat beleid gaat niet alleen over wat er in verre landen gebeurt, maar ook over hoe de wereld in onze wijken is terechtgekomen. De arbeidsmigratie uit Marokko en Turkije zorgde voor de eerste veranderingen. Vrij snel daarna kwamen er asielzoekers uit oorlogsgebieden zoals Irak, Soedan, Iran en Syrië. Het Nederland dat ik als diplomaat vertegenwoordig wil gidsland zijn op het gebied van mensenrechten, de rechtsstaat en tolerantie. Dat gaat heel goed tot de grote vragen uit de wereld ook naast onze voordeur spelen. Ineens worden alle idealen over tolerantie en rechtsstaat op de proef gesteld.

Voor mij was dat een van de redenen om Buitenlandse Zaken te verlaten. Ik wilde in mijn eigen land aan de slag; er is hier meer dan genoeg te doen. Eerst kreeg ik een baan als adviseur bij een adviesbureau dat gespecialiseerd is in lokaal bestuur en maatschappelijke ontwikkelingen op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Inmiddels werk ik al weer jaren als zelfstandig ondernemer. Ik raak steeds meer geïnteresseerd in de vraag hoe we in Nederland omgaan met verschillen tussen mensen. Achtergrond, afkomst, etniciteit, religie, gender: het zijn nog steeds de factoren die bepalen welke kansen mensen hebben op goed onderwijs, toegang tot de arbeidsmarkt en zelfs adequate gezondheidszorg.

De nieuwe bewoners van de Donderberg die van buiten de provincie Limburg of zelfs Nederland komen hebben ogenschijnlijk andere verhalen te vertellen over de wijk dan mijn familie en ikzelf. Maar tijdens mijn ontmoetingen op de Donderberg voel ik me op onverwachte momenten verwant met sommigen van hen. Ik durf zelfs te spreken van lotsverbondenheid. Ik herken hun

ambities, hun drijfveren om het beter te doen, om iets van hun leven te maken, ondanks obstakels en tegenslagen.

Mijn fascinatie voor de Donderberg is door alles wat er op mijn pad kwam alleen maar gegroeid. Zo heb ik een aantal artikelen en columns over de Donderberg en Limburg geschreven voor tijdschriften en kranten als *Opzij*, *Hollands Glorie* en *De Limburger*. Voor die artikelen ben ik met mensen in gesprek gekomen en hoorde ik verhalen die zelden de kranten of actualiteitenrubrieken halen. De laatste jaren heeft in wijken als de Donderberg vooral de nadruk gelegen op veiligheid en leefbaarheid. Maar dat blijkt niet genoeg te zijn. Mensen willen zich weer thuis voelen in hun eigen wijk, of ze er nu al heel lang wonen of er net zijn aangekomen. Tijdens mijn reis bleek al snel dat er een heel ander verhaal te vertellen is over een wijk als de Donderberg dan we in Den Haag en de nationale media te horen krijgen. Het zijn de verhalen van de mensen die in dit boek voorkomen: Hein de leraar; Salada, de Somalische met haar ambitieuze dochter Amal; Karel en Joke, de vader en moeder van het carnaval op de Donderberg en de rolmodellen voor iedereen die iets met de participatiemaatschappij wil; Mustafa en Nadia uit Helden, die een voorbeeld zijn van betrokken Limburgse Marokkanen; Suus, die me weer doet houden van mijn moedertaal, Selami die de Donderberg een wereldwijk vindt en Chaib die meer dan een vluchtheuvel heeft geschapen voor de jongeren op de Donderberg.

Eind 2014 brachten het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid de rapporten *Verschil in Nederland* en *Gescheiden werelden* uit. Veel van de vragen die in deze rapporten aan bod komen, worden ook in dit boek gesteld. Alleen heb ik bewust geen beleidsboek of wetenschappelijke verhandeling geschreven. Integendeel, ik ben op zoek gegaan naar de verhalen van de mensen in de wijk, niet meer en niet minder. In bijna alle gesprekken kwam inderdaad steeds de vraag over 'verschil' terug: hoe gaan we om met het

verschil tussen mensen en tussen generaties, het verschil in toegang tot de arbeidsmarkt tussen nieuwkomers en oudgedienden, het verschil tussen mensen van allerlei religies en afkomst en het verschil tussen het platteland en de stad?

Vanuit mijn eigen achtergrond en geschiedenis ben ik heel nieuwsgierig geworden of er in de verhalen van mensen in de wijk een antwoord is te vinden op de vraag hoe we de komende jaren met de verschillen kunnen omgaan en waar kansen voor verbindingen liggen. Dus heb ik gedaan wat ik ook in de Arabische wereld het liefst deed: ik ben op reis gegaan, terug naar de Donderberg. Op zoek naar de verhalen van de mensen in deze wereldwijk.

1 De wijde wereld in

AFKOMST

Neer, Midden-Limburg, 1974. De tantes van mijn moeder zijn in het zwart gekleed. Ze houden witte zakdoekjes bij hun gezicht om af en toe hun tranen mee te deppen. Mannen met grote snorren zijn druk bezig de vrouwen en andere aanwezigen naar buiten te dirigeren. Het is de bedoeling dat de familieleden en het bezoek achter de lijkwagen naar de kerk lopen. De huiskamer ruikt naar lelies. In de gang liggen de rouwkransen klaar om boven op de kist te leggen, die zich nog in de voorkamer bevindt. De burens staan voor het huis te kijken wie er allemaal in de stoet meegaan. In een hoekje op de bank zit ik in mijn nieuwe, roze communiejurkje het tafereel vol verwondering gade te slaan, als tante Mia, de jongste zus van mijn opa, plotseling de kamer binnenkomt.

‘Waar is Petra?’ roept ze terwijl ze zoekend om zich heen kijkt. Alda, de jongste zus van mijn moeder, nog maar vijftien jaar oud, wijst mijn kant op. ‘Daar zit ze, ze heeft de hele tijd niets gezegd.’ De burens van mijn opa, zijn andere zussen, de zussen van mijn drie jaar geleden overleden oma, de broers van mijn moeder: ze kijken opeens allemaal mijn kant op. Ik hoor alleen nog het kloppen van mijn hart en voel mijn wangen rood worden.

De hele ochtend al heb ik me onttrokken aan het gedoe en de drukte van de mensen van de kerk, de begrafenisonderneming,

mijn ouders. Niemand, niemand heeft nog aan mij gevraagd wat ik ervan vind dat opa dood is. Nu tante Mia op me af is gestapt voel ik me opeens heel speciaal, want zij is ook nog eens de hartelijkste van de familie van mijn moeder. Altijd als we tante Mia op de boerderij in Buggenum bezoeken, mag ik met haar en oom Piet naar de koeien en mee op de tractor. Voor een stadsmeisje uit Roermond is dat dolle pret.

Tante Mia pakt mijn hoofd vast met haar grote, knoestige handen. 'Ja, nu weet ik het. Zo gaan we het doen. Petra is de oudste kleindochter, zij moet de krans van de familie dragen. Dat zou Thieu heel fijn hebben gevonden.' Tante Leen, de oudste zus van mijn opa, en tante Driena, een zus van mijn oma, staan inmiddels naast haar en knikken instemmend. 'Ja, dat is echt iets voor haar, ze is al zo groot, zo verantwoordelijk, echt zijn grote Pietje.'

Wanneer ik zenuwachtig ben moet ik heel vaak plassen. Ook nu. Ik sta op en ren naar de wc achter de bijkeuken. Ik stoot me tegen het grote gietijzeren fornuis, waarachter mijn oma altijd stond te koken. Sinds haar overlijden zorgen Alda en Truus, de twee zussen van mijn moeder, voor hun vier broers en hun vader. Mijn moeders zussen schelen niet zo heel veel in leeftijd met mij, ze zijn nog maar tieners, maar zoals dat in Limburgse gezinnen gebruikelijk is hebben ze allerlei huishoudelijke taken toebedeeld gekregen. Eenmaal op de wc wil ik niet meer naar buiten. Ik huil bijna van boosheid. Hoezo de krans dragen? Bij mijn moeder en vader wil ik blijven. Waarom willen ze iets van mij waar ik niet om heb gevraagd?

Dan galmt de stem van tante Mia door de bijkeuken. 'Pietje, maedje, jij kunt dat echt heel goed, je bent al zo'n grote meid, je maakt ons daar allemaal heel blij mee. Opa zal vanuit de hemel trots op je zijn.' Wanneer ik de wc-deur opendoe staat tante Mia al klaar en nog voor ik kan tegensputteren duwt ze me richting voordeur en krijg ik de enorme krans met witte rozen in mijn armen gelegd.

'Hoofd omhoog, kind, huilen kan straks in de kerk!' roept ze

nog als ik met de krans in mijn armen naar buiten loop. Daar sta ik, moederziel alleen. Mijn moeder en vader zie ik nergens, die zijn opgegaan in de stoet van familie, burens en vrienden van mijn opa en oma. Om van de Lindenlaan in Neer naar het kerkplein te komen, heb je als je langzaam loopt niet meer dan tien minuten nodig. Maar voor mij als negenjarig meisje lijkt het een eeuwigheid te duren. Het laatste stuk de heuvel op is vooral heel vermoeiend. Ik kan de krans bijna niet meer dragen; bij elke stap lijkt dat ding zwaarder te worden. Mijn nieuwe communieschoentjes doen zeer aan m'n voeten. Ik voel een blaas op mijn linkerhiel.

Voor me uit rijdt stapvoets de open lijkwagen. De doodskist met erop de boeketten lelies en de kransen met kleurige linten steekt een stukje uit de openstaande achterklep van de auto. Ik vraag me af of opa daar nu echt in ligt; ik mocht van mijn moeder niet in de kist kijken toen hij thuis lag opgebaard. 'Lieverd, daar krijg je alleen maar nachtmerries van,' had ze gezegd. Ze heeft er ook lang over getwijfeld of ik wel mee zou kunnen naar de begrafenis. Mijn jongere zus Ankie en broertje Mark zijn bij vrienden ondergebracht omdat ze hen echt te jong vindt voor een begrafenis. De innige band tussen opa en mij heeft voor haar de doorslag gegeven me toch mee te nemen naar het laatste afscheid.

PUZZELSTUKJES

Voor de zomervakantie zie ik mijn grootvader voor het laatst in leven, vlak voordat ik op kamp ga. Het is voor het eerst dat mijn zus en ik op onze eigen fietsen met mijn moeder mee mogen. Op een wat heiige zomerse morgen fietsen we over de Maasbrug naar hem toe. Flarden mist hangen boven de rivier. Ik heb het koud en baal ervan dat ik geen jasje heb aangedaan. Opa ligt in sanatorium Hornerheide, een instelling voor mensen met longziektes. In zijn kale, witte kamer hangen twee afbeeldingen van

Maria. Hij heeft ze zelf gemaakt. Een van haar alleen en een met kindeke Jezus. Sinds hij bij de Staatsmijnen arbeidsongeschikt is verklaard vanwege een kapotte rug heeft hij zich helemaal toegelegd op het maken van dit soort schilderijen. Met kleine spijkers timmert hij de omtrek van Maria op een houten bord. Tussen die spijkertjes spant hij verschillende kleuren draad. Langzaam maar zeker komt Maria tevoorschijn, sereen in haar blauwe gewaad, met geloken ogen, de handen koesterend om het kindeke. Het lijkt wel glas-in-lood. Opa heeft enorm veel lol in zijn spijker-en-draadkunst. Hij maakt alleen Maria's; bij hem thuis hangt het er vol mee. Het geeft hem duidelijk de rust die hij nooit eerder in zijn leven heeft kunnen vinden. Bijna alsof de Maria's hem troost brengen, troost die hij ook in zijn ziekenkamer hard nodig blijkt te hebben. Ik heb altijd gedacht dat hij het gewoon leuk vond om te knutselen. Inmiddels weet ik door gesprekken met tante Mia en andere zussen van mijn opa dat dat niet het hele verhaal is.

Mijn opa verliest zijn moeder als hij vijf jaar is en zijn stiefmoeder laat zich nauwelijks iets aan hem gelegen liggen. Zij toont weinig warmte voor de kinderen uit het eerste nest van haar man. Op school en in de kerk is bovendien lijfstraf de geijkte opvoedmethode en het opstandige gedrag van mijn opa komt hem op veel slaag en verplichte weesgegroetjes te staan. In de jaren dertig van de vorige eeuw is de katholieke Kerk in Midden-Limburg almachtig. Zij vertegenwoordigt God op aarde en o wee als je de toorn van Gods afgezanten over je heen krijgt. Mijn opa laat zich daar volgens de overlevering niet klein door krijgen. Ook de tuchtiging op de lagere school met houten liniaal of vlakke hand helpt niet. Hij gooit alleen maar vaker de kont tegen de krib. Dan loopt hij weg en is hij dagen onvindbaar. Wat hij precies uitspookte willen de tantes jarenlang niet vertellen, onder het motto 'sommige dingen kun je beter laten rusten'.

Tot een paar jaar geleden mijn moeder een keer aan de thee zit bij opa's oudste zus, tante Leen. Mijn moeder laat zich ontvallen

dat ze haar vader pas in de omgang met zijn kleinkinderen als een liefdevolle man heeft leren kennen, maar dat hij tijdens haar jeugd vooral nors en ontoegankelijk was. Tante Leen reageert bijna vergoelijkend. 'Die jongen heeft het zo zwaar gehad in zijn leven, ik heb zo vaak voor hem gebeden, hij leek wel voor het ongeluk geboren. Niets lukte hem en zijn tijd in dat strafkamp in Veenhuizen heeft hem misschien wel geknakt. Daarna maakte hij overal een puinhoop van: van zijn werk, zijn gezin.'

Het plaatsje Veenhuizen in Drenthe heeft in Nederland veel bekendheid gekregen door het boek *Het pauperparadijs* van Suzanna Jansen. Sinds 1823 was daar een opvoedgesticht en strafinrichting voor 'bedelaars, landlopers en wezen'. Gezonde buitenlucht en landarbeid zouden deze mensen 'tucht en discipline' bijbrengen, waarna ze terug konden keren in de samenleving. Tot op de dag van vandaag weten mijn moeder en ik niet precies waarom opa in Veenhuizen zat. Was het landlopen? Diefstal misschien? Of was hij echt te arm om voor zichzelf te zorgen?

Na terugkomst uit Veenhuizen trouwt mijn opa met mijn oma, een ziekelijke vrouw, die veel te snel achter elkaar vele keren zwanger raakt, en uiteindelijk zeven kinderen grootbrengt. Grote gezinnen zijn in het katholieke Limburg in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw de norm. Voorbehoedsmiddelen zijn er niet. Elk kind is een gift van God en de kerk moet natuurlijk wel elke zondag vol. Bovendien vormen het baren van kinderen en het doen van het huishouden volgens de Kerk de lotsbestemming van de vrouw. Het is bekend dat de katholieke Kerk in die tijd in de persoon van de pastoor bijna als een waakhond naast het echtelijk bed staat. Zijn echtparen al zo stoutmoedig om 'voor het zingen de kerk uit te gaan', het moet dan wel aan de pastoor opgebiecht worden. Wanneer er in het gezin van mijn grootouders een paar jaar geen kinderen komen, door heftige miskramen en een doodgeboren baby, staat de pastoor natuurlijk meteen op de stoep. Doet het echtpaar soms aan onthouding? De vernedering die mijn oma moet hebben gevoeld

toen de pastoor langskwam om haar te berispen, is een pijn die ze met veel vrouwen in het katholieke zuiden en daarbuiten deelt.

Lange tijd neemt mijn opa genoegen met een betrekking als landarbeider bij een boer, die meestal in natura betaalt. In ruil voor zijn werk krijgt hij midden op het land een boerenschuur als onderkomen en elke week wat groente. Het gezin van zeven kinderen heeft hier nauwelijks genoeg aan. De oudste zonen moeten meewerken op het land. Mijn moeder, het oudste meisje, verlaat op haar veertiende het huis om in een pension in Roermond te gaan schoonmaken. Dit levert weer extra geld voor het gezin op.

‘De ratten liepen daar over de vloer, kind,’ vertelt tante Mia als ik een keer bij haar in Neer op bezoek ben. ‘Het gezin van je opa leefde in echte armoede. Het was maar goed dat hij die baan bij de Mauritsmijn had gevonden. Toen pas ging het beter in dat huishouden. Zeker omdat de jongere jongens naar de Ondergrondse Vakschool, de school voor kinderen van mijnwerkers, konden.’ Armoede en ratten komen niet voor in mijn herinneringen aan mijn grootvader. Integendeel, ik herinner me alleen maar warmte en aandacht.

In de kleine wereld rondom het huis van mijn opa en oma is er voor een kleuter veel te ontdekken. Mijn opa leert me de geheimen van de erwten- en tomatenplanten in zijn moestuin, die zich achter het huis bevindt en die hij heeft kunnen huren toen hij voor de mijnen ging werken. Hij laat in zijn knutselschuur zien hoe je moet figuurzagen. De achterwand van de schuur staat helemaal vol met konijnenhokken; naast het maken van Maria-schilderijtjes is dat zijn andere grote hobby. Toch heeft hij er geen probleem mee regelmatig een konijn voor het zondagse maal te slachten. Hij vraagt me hem te helpen de konijnen te voeren, maar laat ook zien hoe een dood konijn eruitziet nadat het is gevild. Aan tere kinderzieltjes doet hij niet.